

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۷

هزار و سیصد و نود و پنج - نیمسال اول

- تحلیل آثار حبس بر زندانیان زن در پرتو نظریه «قوانین تقلید» گابریل تارد
مهدی فضلی - شهین دارابی‌پناه ۵
- شهادت از راه دور (تحلیل ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی)
دکتر ابوالقاسم خدادادی - علی خالدی ۳۳
- سنجش تأثیرپذیری از روانشناسی شهادت در رویه عملی دادرسی‌های شهر تهران
دکتر محمد آشوری - آسیه اکبری شارک ۵۷
- تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟
دکتر سید قاسم زمانی - حسین فرحی - دکتر آرامش شهبازی ۸۷
- تقارن مسؤولیت بین‌المللی فرد و دولت در قبال تجاوز فرسنگی
هیلا رضائی - دکتر صادق سلیمی ۱۰۷
- جلوه‌های ترمیمی معامله اتهام در دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق
فاطمه السادات قریشی محمدی - دکتر مهدی مومنی ۱۲۵

http://jclc.sdil.ac.ir/article_41787.html

تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟

دکتر سید قاسم زمانی*

حسین فرحی** - دکتر آرامش شهبازی***

چکیده:

تحریم یکجانبه در وهله نخست، ناقض اصول و هنجارهای حقوق بین‌الملل به نظر نمی‌رسد. حقوق بین‌الملل مدرن که همچنان در قیاس با حقوق ملی، از حیث ساختار بدوی و نوپاست، به تابعان خود این مجوز را اعطاء کرده تا به مدد ساز و کارهایی همچون تحریم، به قیام علیه نقض تعهد یا ارتکاب تخلف برخیزند و بدین‌سان در مواردی توانسته خلاً ناشی از نقص ساختار را مرتفع نماید. با این حال، چنین مجوزی قید اطلاق نداشته و هرچند می‌تواند در اشکال چندجانبه یا یکجانبه، اعمال شود، خود مقید به رعایت اسلوب و چارچوب‌هایی حقوقی است. نقض حقوق بشر یا قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل از جمله خطوط قرمزی است که اعمال تحریم با عبور از این شاکله‌ها، اعتبار حقوقی تحریم را زیر سؤال برده و چه بسا آثار توسل به تحریم را مصداقی از ارتکاب تخلف یا تحقق جنایت بین‌المللی مبدل می‌سازد. در این مقاله درصددیم تا ضمن تأملی در آثار و تبعات تحریم یکجانبه علیه ایران، به واکاوی این امر بپردازیم که آیا نتایج و آثار تحریم‌های یکجانبه می‌تواند جنایتی بین‌المللی تلقی شود؟ با توجه به اقسام جنایت بین‌المللی در این نوشتار به امکان و امتناع تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر ارتکاب تحریم‌های یکجانبه خواهیم پرداخت.

کلیدواژه‌ها:

جنایت علیه بشریت، تحریم یکجانبه، جرم‌انگاری، ایران، ایالات متحده.

* دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی Email: drghzamani@gmail.com

** دانشجوی دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده مسؤل

Email: farahihossein@yahoo.com

***استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

Email: arameshshahbazi@gmail.com

مقدمه

دیر زمانی است که مباحثی جدی در قانونی بودن و مشروعیت تحریم‌های یکجانبه در حقوق بین‌الملل مطرح است. چنین مباحثی، سابقه قابل ملاحظه‌ای در ادبیات حقوقی دارد. به ویژه ساختار حقوق بین‌الملل که از جهات عمده‌ای با سیستم حقوق ملی متفاوت است، در مواردی تحریم را مغایر با اصول و هنجارهای حقوق بین‌الملل نمی‌داند، هرچند به اطلاق، حکم به اعتبار آن نیز نمی‌دهد. نقض حقوق بشر که از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های اعمال تحریم‌های اقتصادی است. از این حیث تحریم‌هایی که متضمن نقض حق حیات^۱، نقض حق سلامتی و بهداشت^۲ و سایر حقوق بنیادین بشری می‌باشند، مورد قبول و شناسایی حقوق بین‌الملل قرار نمی‌گیرند و از این تبعات اقدامات ناشی از وضع تحریم می‌تواند خود مصداق عملی متخلفانه محسوب گردد و زمینه‌ساز طرح مسؤولیت بین‌المللی دولت یا دولت‌هایی شود که مبادرت به تحریم یکجانبه نموده‌اند. اما فارغ از وقوع عملی متخلفانه، به ویژه از این حیث که عمده موارد نقض، ارزش‌های جامعه بین‌المللی را نشانه رفته و وجدان جامعه بین‌المللی را متألّم می‌سازد، صرف ادعای بروز تخلف در چنین مواردی، کافی به مقصود نیست و چه بسا، تبعات و نتایج حاصل از وضع و اعمال چنین تحریم‌هایی به بروز جنایت بین‌المللی منتهی می‌شود.^۳

۱. حق حیات به عنوان عالی‌ترین حق بشری در ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، همچنین ماده ۶ کنوانسیون حقوق کودک و برخی اسناد حقوق بشری دیگر به رسمیت شناخته شده است. نمونه‌های قابل ملاحظه متعددی از نقض حق حیات در نتیجه وضع تحریم‌ها در صحنه بین‌المللی قابل ذکر است. برای مثال در عراق، کمبود آب آشامیدنی سالم، نبود دارو و امکانات درمانی و بهداشتی، شیوع انواع بیماری‌های واگیردار و ... به مرگ تعداد قابل ملاحظه‌ای از زنان و کودکان انجامیده است.

۲. این حق در بند ۱ ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی اقتصادی اجتماعی فرهنگی قرار گرفته است. همچنین بر اساس بند ۲ همین ماده از دولت‌ها خواسته شده است تا به منظور کاهش سقط جنین، کاهش مرگ و میر کودکان و بهبود شرایط زندگی سالم اقدامات لازم صورت پذیرد. در این زمینه نیز گزارش‌های متعددی در زمینه مرگ و میر ناشی از فقدان زیربنای لازم برای درمان یا پیشگیری از انواع بیماری‌ها، سوءتغذیه منتهی به مرگ و افزایش میزان قابل ملاحظه رنج و آلام بشری در این زمینه شده است. قطعه‌نامه‌های مجمع عمومی ملل متحد در سپتامبر ۱۹۹۷، سپتامبر ۱۹۹۹ و قطعه‌نامه‌های متعددی از شورای امنیت ملل متحد متضمن این امر است. رک:

UN Press Release GA/9618, 30 Sep. 1999; General Assembly Resolution 242, 1997

۳. طرح پیش‌نویس سابق طرح مسؤولیت بین‌المللی دولت‌ها در ماده ۱۹ با توجه به مصادیقی از جمله حق تعیین سرنوشت ملت‌ها، برده‌داری، نسل‌زدایی، آپارتاید و آلودگی گسترده جو یا دریاها به مصادیقی از جنایات بین‌المللی که موجب طرح مسؤولیت بین‌المللی دولت می‌شد، توجه نموده بود. با این حال، چنین

با طرح مبحث جنایات بین‌المللی، مسؤولیت کیفری ناشی از این جنایات نیز قابل طرح و بررسی است. با این حال، لازم است تا تبعات و پیامدهای تحریم یکجانبه با عناصر و مؤلفه‌های یک جنایت بین‌المللی انطباق داشته باشد. از این حیث، نخست، پس از تأملی کوتاه در ماهیت تحریم‌های یکجانبه، می‌کوشیم تا تبعات تحریم‌های یکجانبه را از حیث وقوع جنایت علیه بشریت مورد امکان‌سنجی و تحلیل قرار دهیم.

۱- ماهیت حقوقی تحریم‌های یکجانبه در حقوق بین‌الملل

تحریم‌های بین‌المللی، متضمن اقداماتی قهری علیه یک یا کشورهای متعدد در جهت تلاش بر اجبار در تغییر در عملکرد یا اتخاذ راهبرد و استراتژی دولت یا دولت‌های مزبور به نظر می‌رسد^۴، یا حداقل نشان‌دهنده رویکرد مبتنی بر عدم توافق یا مخالفت دولت‌ها با اعمال اقدامات ذی‌ربط از سوی دولت یا دولت‌های مورد نظر است.^۵ از حیث ماهیت و سرشت، اندیشه‌های پوزیتیویستی و رویکردهای نظریه‌پردازان حقوق طبیعی در این خصوص قابل ملاحظه به نظر می‌رسد.^۶

اندیشه‌های مکتب فلسفی حقوق طبیعی که رفته‌رفته در ادبیات حقوقی به عنوان مبنای

عباراتی در طرح پیش‌نویس سال ۲۰۰۲ حذف شد و در مواد ۴۰ و ۴۱ به مسؤولیت مشدد دولت در قبال نقض‌هایی چون تجاوز، تجارت برده، نسل‌زدایی، آپارتاید، شکنجه، اصول پایه حقوق بشردوستانه بین‌المللی و حق تعیین سرنوشت ملت‌ها اشاره شد.

۴. رک: نوزدهمین اجلاس کمیسیون حقوق بشر در سال ۲۰۱۲ به آدرس ذیل:

A/HRC/19/33, Thematic study of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, including recommendations on actions aimed at ending such measures (last visited at 2/3/2016).

5. Barry E. Carter, "International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime," Cal.L. Rev. 75 (1987), 1166.
۶. تفکیک واقعیت‌های موجود از ارزش‌های مطلوب، زمینه‌ساز انفکاک قضاوت‌های اخلاقی از دیگر قضاوت‌هاست. با این حال کاستن یا درنوردیدن فاصله میان «قانون موجود» و «قانون مطلوب» در هر نظام حقوقی بیش از پیش تحت تأثیر ملاحظات اخلاقی و مقتضیات وجدان بشری قرار می‌گیرد. از آنجا که حقوق بین‌الملل به عنوان نظام حقوقی حاکم بر جامعه بین‌المللی، هرچند اساساً تحت انقیاد حاکمیت دولت (واقعیت موجود) بوده و هست، هیچ‌گاه از تکاپو جهت نیل به وضع مطلوب و جذب ارزش‌های مشترک در قواعد حقوقی نیز باز نمانده، تحلیل ماهیت و سرشت بسیاری از مفاهیم و پدیده‌ها هنوز هم تابعی از نگاهی از دو منظر ارزش و واقعیت یا به عبارتی تأمل از منظری پوزیتیویستی و طبیعی‌گرایانه به مقوله‌هاست. رک: آرامش شهبازی، *حقوق بین‌الملل: دیالکتیک ارزش و واقعیت* (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴)، مقدمه.

الزام تعهدات شناخته شد و در تحلیل و تبیین پدیده‌ها مورد توجه قرار گرفت^۷، در قالب یک نظریه منسجم از حقوق طبیعی کلاسیک توسط سیسرو بیان شده است. به زعم وی، حقوق به معنای واقعی، منطبق با طبیعت است و لاجرم ماهیتی جهانی و جاودان دارد^۸. هرچند حقوق طبیعی رفته‌رفته به اقتضای زیست اجتماعی و انطباق با تحولات عینی جامعه دستخوش تغییراتی صوری شده، همچنان به نظر می‌رسد که وجه مشترک دیدگاه‌ها و آرای اکثر حقوقدانان طبیعی اعتقاد به «قاعده‌ای برتر»^۹ است و این قاعده برتر عمدتاً اعتقاد به «طبیعتی» که البته در ماهیت آن اتفاق نظری موجود نیست^{۱۰}. به هر حال، ابتدای حقوق طبیعی عصر روشنگری برخلاف حقوق طبیعی مذهب‌گرای سنتی، عمدتاً خردگرا، و سکولار بود؛ اما با تأکید بر «مطلوبیت مشترک»^{۱۱}، دخالت عاقلانه انسان در ماهیت تعهدات را می‌پذیرفت^{۱۲}. پیوندی قطعی و مسلم میان اخلاق و حقوق، به عنوان وجه اشتراک عمده طبیعیون و ارجاع به مفاهیمی ارزشی همچون انصاف و اصول کلی حقوقی که عمدتاً ماهیتی ارزشی دارند^{۱۳}، بعد انسانی تعهدات را پررنگ و زمینه‌ای را برای شکل‌گیری و تثبیت هنجارها و اصول حقوق بشری هموار می‌سازد^{۱۴}.

پرسشی که در این بحث قابل طرح است، ماهیت تحریم‌های یکجانبه از منظر رویکردهای حقوق طبیعی است. آیا تحریم‌های یکجانبه مغایر اصول بنیادین حقوق طبیعی به نظر می‌رسد؟ البته پاسخ به چنین پرسشی نیازمند مجالی دیگر است، اما چنین به نظر می‌رسد که تحریم‌های یکجانبه که عمدتاً و در بدو امر تجلی اراده حاکمیتی دولت‌هاست، با برخی اصول کلی حقوق بین‌الملل که از حیث سختی تجلی بارزتری از بنیادهای حقوق طبیعی محسوب می‌شوند، چندان سازگار به نظر نمی‌رسند. مصادیقی از این دست، به ویژه در قالب حقوق رفاهی در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد توجه قرار گرفته‌اند^{۱۵}. همچنین

۷. رک: شهبازی، همان، ۸۰ به بعد.

8. B. Bix, *Natural Law Theory, A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, edited by Dennis Paterson, (Blak well pub, 2000), 224.

9. Higher law

10. B. Bix, op.cit., 61.

11. Common Good

12. Cf. Morton Kaplan and Nicolas Katzenbach, *The Political Foundation of International Law* (John Wiley and Sons Inc, 1961), 57-58.

13. "Natural Law," *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, last modified www.iep.utm.edu/naturallaw.html, 3.

14. See Ellen Frankel Paul and Fred D. Miller and Jeffrey Paul, *Natural Law and Modern Moral Philosophy* (Cambridge University Press, 2001), 71.

۱۵. مواد ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۸ میثاق به حقوقی از قبیل حق برخورداری از شرایط عادلانه و مناسب

مصادیقی از حق بر توسعه ملت‌ها^{۱۶}، حق تعیین سرنوشت^{۱۷} و امثالهم، می‌توانند در نتیجه تحریم‌های یکجانبه مورد تهدید قرار گیرند. به این ترتیب، حقوق طبیعی ارزش‌مدار که با تأکید بر مفهوم طبیعت همچنان بر ملاحظات انسانی اصرار می‌ورزد، در مواجهه با تبعات ناشی از تحریم‌هایی که به نقض حقوق بشر، از حقوق بنیادین بشر تا برخی دیگر از تجلیات آن از جمله برخی حقوق رفاهی بی‌توجه نیست. شاید همین تأکید زمینه‌ای را برای طرح اتهامات جدی بر ماهیت و مشروعیت تحریم‌ها به ویژه تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها که در مواردی از مشروعیت کلی تحریم‌های ملل متحد بهره‌مندند، مطرح می‌کند.

از سوی دیگر پوزیتیویسم حقوقی بیشتر به بررسی این می‌پردازد که آیا منبع ایجاد قاعده، صلاحیت لازم برای وضع قاعده را داشته است، تا به این بپردازد که آیا قانون دارای شایستگی‌های لازم هست یا نه^{۱۸}. با این حال، پوزیتیویسم منحصرأ به شکل و صورت تعهدات حقوقی خلاصه نمی‌شود. تأکید بر عنصر رضایت و اراده در شکل‌گیری و اجرای تعهدات، چنان در شالوده و اساس عمده رویکردهای پوزیتیویستی جای گرفته است که حتی در مواردی، هرگونه تحدیدی بر اراده و رضایت، خود تجلی اراده دولت محسوب می‌شود^{۱۹}. به همان میزان که مشروعیت تحریم‌های یکجانبه با برخی بنیادهای بشری حقوق طبیعی سر ناسازگاری دارد، در مواردی با برخی اصول کلی حقوق بین‌الملل که ماهیتاً بر حاکمیت اراده دولت‌ها تأکید می‌کنند، سنخیتی ندارد^{۲۰}. بر اساس اصل عدم مداخله در امور داخلی

کار، حق برخورداری از زندگی مناسب از جمله غذا، پوشاک و مسکن کافی، بهداشت، آموزش و پرورش حق برخورداری از پیشرفت علوم و فنون و حق برخورداری از مزایای دستاوردهای فکری و هنری اشاره کرده است.

۱۶. در اعلامیه حق بر توسعه در این خصوص آمده است: «حق انسانی جدایی‌ناپذیر که به موجب آن هر انسانی و تمام مردم حق دارند در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که در آن کلیه حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی به طور کامل تحقق می‌یابد مشارکت و همکاری کرده و از آن بهره‌مند شوند.» رک:

“General Assembly,” UNITED NATIONS, accessed February 4, 2016, <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.html>.

۱۷. در زمینه مبانی حقوق طبیعی حق تعیین سرنوشت رک:

Fernando Teson, *A Philosophy of International Law* (Westview Press, 1998).

18. C. f. John Gardner, “Legal Positivism,” *American Journal of Juris* 46 (2001), 199

19. Hans J. Morgenthau, “Positivism, Functionalism and International Law,” *American Journal of International Law* 34 (1940): 261.

۲۰. البته برخی اصول کلی حقوق بین‌الملل را یکسره و به طور کلی ناشی از تجلی رویکردهای حقوق طبیعی در حقوق بین‌الملل می‌دانند. به این ترتیب، ماهیت اصول مندرج در ماده ۳۸ را صرفاً حقوق طبیعی معرفی می‌کنند. با این حال، باید توجه داشت که برخی از این اصول همزمان مبین تأکید بر اراده آزاد

دولت‌ها^{۲۱}، اصل آزادی مراودات تجاری^{۲۲} و بسیاری دیگر از اصول حقوق بین‌الملل مدرن، می‌توان مبانی حقوقی تحریم‌های یکجانبه را مورد تردید قرار داد.

بدیهی است از هر یک از دو رویکرد طبیعی و وضعی، جنبه‌هایی از ارزش‌های مندرج در جامعه بین‌المللی و برخی واقعیت‌های این جامعه قابل تأمل است. چنین به نظر می‌رسد که حقوق بین‌الملل مدرن در حال حاضر متأثر از هر دو مکتب، هم به واقعیات و هم به ارزش‌ها نظر دارد. لزوم رعایت اصولی همچون ارزش‌های انسانی در کنار اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها (جز در مواردی که ذاتاً در صلاحیت داخلی دولت‌ها نبوده و در قلمرو حقوق بین‌الملل به نظم کشیده می‌شوند) تجلی همگامی حقوق طبیعی و پوزیتیویسم در شکل‌گیری و اجرای تعهدات در این قلمرو می‌باشد. به این ترتیب، نادیده گرفتن یکی از دو جنبه ذی‌ربط، نه تنها به تحلیل ماهیت و اعتبار تعهدات نمی‌انجامد، که چشم‌پوشی از بخشی از فرایندها و روندهای بین‌المللی مرتبط محسوب خواهد شد.

از این حیث، به نظر می‌رسد همزمان با تجلی اراده دولت‌ها در عمل یکجانبه تحریم که در نفس امر می‌تواند خود تجلی بارز پوزیتیویسم حقوقی باشد، زمانی که در قالب تحریم‌های یکجانبه یا حتی تحریم‌های چندجانبه ظهور می‌نماید^{۲۳}، از حیث لزوم رعایت جنبه‌های انسانی

دولت‌ها نیز می‌باشند.

رک: آرامش شهبازی، پیشین.

۲۱. علاوه بر اینکه چنین اصلی در بند ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد به رسمیت شناخته شده و از اعتبار قابل ملاحظه‌ای در صحنه بین‌المللی برخوردار است، عملاً در رویه مراجع قضایی بین‌المللی نیز مورد تأیید قرار گرفته است. دیوان بین‌المللی دادگستری در دعوی فعالیت‌های شبه نظامی علیه نیکاراگوئه اشعار می‌دارد: «... با توجه به یک قاعده عموماً پذیرفته شده، این اصل هر کشور یا گروهی را از مداخله مستقیم یا غیرمستقیم در امور داخلی یا خارجی دولت‌های دیگر باز می‌دارد.» نک:

“CASE CONCERNING THE MILITARY AND PARAMILITARY ACTIVITIES IN AND AGAINST NICARAGUA (NICARAGUA v. UNITED STATES OF AMERICA) (MERITS),” INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE, accessed February 18, 2016, <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5, para 212-214>.

۲۲. استفن نف، *جنگ اقتصادی در حقوق بین‌الملل*، زیر نظر مصطفی زهرانی، نظریه‌های تحریم اقتصادی (تهران: وزارت خارجه، ۱۳۸۵)، ۲۵۹-۲۵۵. البته باید توجه داشت که این اصل منحصرأ به رضایت و اراده دولت‌ها در تنظیم مراودات تجاری نظر ندارد. برای مطالعه بیشتر در زمینه مبانی نظری آزادسازی تجارت رک:

محمود باقری، علیرضا حجت‌زاده و محمدتقی رضائی، «اجرای اصل آزادسازی در سازمان جهانی تجارت: چالش‌ها و فرصت‌ها»، *ویژنه‌نامه سازمان جهانی تجارت* ۲۷ (۱۳۸۸)، ۱۰ به بعد.

۲۳. البته کمیسیون حقوق بشر در مقام تفسیر و تبیین حقوق بشر و اقدامات قهرآمیز یکجانبه دولت‌ها به لزوم توجه به محدودیت‌های تجاری یا نقض حقوق بشر، مسدود کردن اموال و ... به عنوان مصادیقی قابل

از اهمیتی اساسی و تعیین‌کننده برخوردار است.^{۲۴} البته لزوم انسانی بودن تحریم‌های اقتصادی به مراتب گسترده‌تر از صرف رعایت موازینی است که بر اساس دولت‌ها به واسطه تعهدات حقوق بشری، متعهد به آن می‌باشند و هرچند از حیث ماهوی به انسان به ماهو انسان باز می‌گردند، الزاماً در اسناد و تعهدات حقوق بشری احصاء نشده‌اند.^{۲۵}

شورای حقوق بشر ملل متحد نیز در نشست سی و هفتم خود، به صراحت به مصادیقی از تحریم‌های یکجانبه اشاره کرد که با اشاره به نشست رؤسای دولت‌های عضو جنبش عدم تعهد در تهران (۲۰۱۲) از دولت‌ها که از دولت‌ها می‌خواست تا اقدامات قهرآمیز یکجانبه‌ای را که متضمن تحریم‌های یکجانبه می‌باشند و از جمله متضمن نقض حقوق بشر، منع تجارت آزادانه در میان دولت‌ها و نقض اصول منشور ملل متحد می‌باشند، به رسمیت نشناسد، به مصادیقی از لزوم احراز از این وضع این قبیل تحریم‌ها اشاره می‌کند.^{۲۶}

در هر حال، نتیجه اعمال اصل انسانی بودن به عنوان یک اصل کلی حقوقی بر اقدامات دولت‌ها از جمله اقدامات یکجانبه‌ای که به تحریم می‌انجامند، این است که چنین اقداماتی نباید به آن درجه از شدت باشند که انسان‌ها را در معرض شرایط غیرانسانی حیات قرار داده و با خطر بیماری و مرگ مواجه سازند.^{۲۷}

۲- جنایت علیه بشریت

جنایت علیه بشریت، سابقه‌ای به درازای عمر بشر دارد.^{۲۸} با این حال، این مفهوم در گذر زمان و در بستر اجتماع متحول شده و قلمرو و دامنه آن دستخوش تغییراتی گردیده است. نخستین تعریف از این مفهوم که تعریف نسبتاً محدودی به شمار می‌رود، تنها صدمات به حیات انسانی

توجه و تأمل اشاره می‌کند. نک:

“Human rights and unilateral coercive measures,” United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, accessed February 4, 2016, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Seminars/Pages/WorkshopCoerciveMeasures.aspx>.

24. Barry E. Carter, “International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime,” *Cal. L. Rev.* 75 (1987): 1170-1171.

۲۵. رک: کریستیان تاموشات، حقوق بشر، ترجمه حسین شریفی طرازکوهی (تهران: میزان، ۱۳۸۶)، ۳۸-۳۷.

26. “Human Rights Council, A/HRC/27/L.2,” accessed March 4, 2016, <https://www.google.com/search?q=commission+on+human+rights%2B+unilateral+measures+states&oq=commission+on+human+rights%2B+unilateral+measures+states&aqs=chrome..69i57.25687j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8#q=%E2%80%9Cunilateral+coercive+measures%22+commission.>

27. Elias Davidson, “Legal Boundaries to UN Sanctions,” *The International Journal of Human Rights* 7 (2003): 10.

28. Jean Graven, “Les Crimes Contre l’Humanite,” *Recueil des Cours* 76 (1950): 427.

را دربر گیرد، با این حال، تعریفی گسترده‌تر، جنایت علیه بشریت را صدمه‌ای مهم و عمدی نسبت به شخص انسان یا نسبت به وضعیت انسانی، یعنی حقوق اساسی انسان تلقی می‌کند. بینش بینابین این دو، جنایت علیه بشریت را اعمالی می‌داند که متوجه حیات، تمامیت جسمی، تندرستی و آزادی انسان است.^{۲۹}

منشور نورنبرگ (۱۹۴۵) برای نخستین بار به طرح بحث در زمینه جرم‌انگاری «جنایت علیه بشریت» پرداخت. در بند سوم ماده ۶ اساسنامه آمده است: «قتل عمدی، نابودسازی، به بردگی گرفتن، بیرون راندن و سایر اعمال غیرانسانی علیه هر جمعیتی از غیرنظامیان اعم از اینکه پیش از شروع یا در حین جنگ ارتکاب یافته باشد، زجر و آزار به خاطر دلایل سیاسی، نژادی یا مذهبی در مقام اجرا یا در ارتباط با ارتکاب یکی از جنایات مشمول صلاحیت دادگاه، صرف‌نظر از اینکه اعمال مزبور، از نظر حقوق داخلی کشور محل ارتکاب جرم بوده یا خیر^{۳۰}، مصداق جنایت علیه بشریت قلمداد می‌گردد.»^{۳۱} البته باید توجه داشت که متن منشور متضمن هیچ‌گونه تفسیری در خصوص ارکان و عناصر تشکیل‌دهنده اقدامات فوق نبود.^{۳۲}

دادگاه‌های کیفری بین‌المللی برای رواندا و یوگسلاوی سابق که مطابق قطعنامه‌های صادره توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد و به ترتیب تشکیل شدند، نیز در اساسنامه خود به جرم‌انگاری جنایت علیه بشریت پرداختند.^{۳۳} همچنین در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی آمده است جنایت علیه بشریت مشتمل بر اعمال مندرج در ماده ۷ اساسنامه می‌شود که با آگاهی در چارچوب یک حمله گسترده یا سازمان‌یافته علیه مردم عادی ارتکاب

۲۹. محمدعلی اردبیلی، *حقوق بین‌الملل کیفری* (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳)، ۱۷۰.

۳۰. بند ج ماده ۶ منشور نورنبرگ.

31. *Report of the International Law Commission Covering Its Second Session*, (1950) 5 U.N. G.A.O.R. Supp. No. 12, U.N. Doc. A/1316

32. See M. Cherif Bassiouni, "World War I: 'The War to End All Wars' and the Birth of a Handicapped International Criminal Justice System," *Denv. J. Int'l L. & Pol'y* 30 (2002): 344-ff.

۳۳. با این تفاوت که اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق صلاحیت خود را تنها در مورد جرایم علیه بشریت در خلال مخاصمات مسلحانه واقع شده در یوگسلاوی سابق اعمال می‌نماید؛ حال آنکه چنین شرطی برای رسیدگی در دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا وجود ندارد. از طرف دیگر، در اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا نیز تحقق جرایم علیه بشریت منوط به این امر دانسته شده است که این جرم باید بر مبنای دلایل ملی، سیاسی، قومی، نژادی یا مذهبی ارتکاب یابد؛ امری که نسبت به منشور نورنبرگ و اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق یک شرط اضافی محسوب می‌شود. رک: عباس محمدخانی، «جرایم علیه بشریت در رویه قضایی محاکم کیفری بین‌المللی سازمان ملل متحد»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس* ۱۱ (۱۳۹۱)، ۲۲.

می‌یابد، از جمله این اقدامات عبارتند از قتل، قلع و قمع، شکنجه، جابجایی اجباری افراد، تجاوز جنسی، به بردگی گرفتن و خرید و فروش انسان به ویژه کودکان، آپارتاید، ربودن اشخاص توسط یک دولت یا سازمان سیاسی یا با حمایت و رضایت آنها و تعقیب، آزار و حبس و محرومیت از آزادی مغایر با قواعد اساسی حقوق بین‌الملل و سایر اعمال غیرانسانی که زمینه‌ساز رنج عظیم و صدمه شدید جسمی و روحی و امثالهم می‌شوند.^{۳۴} در تعریف کمیسیون حقوق بین‌الملل از جنایت علیه بشریت نیز آمده است که این مفهوم عبارت است از هر نوع عمل بی‌رحمانه‌ای که با هدایت دولت‌ها و یا گروه‌ها و یا سازمان‌ها صورت پذیرد در نوع خود قلمرو و اختیارات مراجع صلاحیتدار برای رسیدگی به این جنایت را بسیار توسعه می‌داد.^{۳۵}

به هر حال، هرچند در تعیین مصداق جنایت علیه بشریت بر اساس رویکردی مضیق و موسع اختلاف نظر هست، به نظر می‌رسد تعیین مصداق در حقوق بین‌الملل کیفری مدرن در مواردی که مبتنی بر نقض حق ذاتی انسان استوار است بر مفهوم و برداشتی موسع از جنایت علیه بشریت و در سایر موارد بر برداشت و مفهومی مضیق استوار است. از این حیث، هرچند برخی حقوق مانند حق حیات، تمامیت جسمانی، تندرستی، آزادی، حیثیت و امنیت شخصی، که در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز مورد توجه قرار گرفته است، ذاتی شخص انسان محسوب می‌شود و لاجرم، قابلیت تفسیر موسع را برمی‌تابد، قلمرو حق‌هایی که در جنایت علیه وی می‌تواند مصداق توجه قرار گیرد، می‌تواند به حق شرف و آبرو و همچنین حق ازدواج و تشکیل خانواده که نقض آن نیز لطمه به آزادی و حیثیت انسانی نیز قلمداد می‌شود، تسری یابد، هرچند چنین مصداقی ذاتی انسان تلقی نشده و لاجرم قابلیت تفسیر موسع ندارند.^{۳۶}

معمولاً مقصودی را که مرتکبان اعمال غیرانسانی یا آزار و شکنجه دنبال می‌کنند جلوگیری از اعمال آزادی‌های اساسی نظیر آزادی اندیشه، اعتقاد، مذهب، بیان، عقیده، تجمع و اجتماع است. بنابراین، طبیعی است که نفی چنین حقوقی را وقتی به شیوه‌ای سامان یافته

34. Benjamin N. Schiff, *Building the International Criminal Court* (Cambridge University Press, 2008), 124.

۳۵. جفری رابرتسون، *جنایات علیه بشریت*، ترجمه گروه پژوهشی دانشگاه علوم رضوی (خراسان رضوی: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۳)، ۴۵۴.

۳۶. رک: ژاک فرانسوین، *جنایت جنگ و جنایت علیه بشریت*، ترجمه محمدعلی اردبیلی (مجله حقوقی ۷ (۱۳۶۵))، ۲۲۶-۲۳۵.

پدید آمد و غیرمستقیم به وسیله تعرضاتی متوجه حیات، تمامیت و حیثیت شخصی شد، جنایت علیه بشریت قلمداد کنیم. در چنین مواردی از آنجا که تسری دامنه نقض حقوق سیاسی و مدنی، نظیر شناسایی شخصیت حقوقی، تساوی در برابر قانون، حق برخورداری از قضاوتی عادلانه، حق پناهندگی و غیره متضمن دخالت جامعه بین‌المللی در سیاست داخلی کشورهاست، تلقی نقض حق به عنوان مصادیق جنایت علیه بشریت جای درنگ و تأمل دارد. همچنین در خصوص هتک حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند حق مالکیت، حق آموزش، کار، فراغت یا حق داشتن زندگی متناسب و نیز حق اعتصاب یا حق عضویت در اتحادیه‌ها نیز از آنجا که این حقوق در حقیقت حقوق ذاتی شخص انسان تلقی نمی‌شوند، سزاوار نیست از حمایتی به گستردگی حقوق ذاتی انسانی بهره‌مند شوند.^{۳۷}

جنایت علیه بشریت با هدف ضدیت با یک جمعیت غیرنظامی و اهدافی از این قبیل محقق می‌شود و اینکه صرفاً علیه یک فرد صورت پذیرد، کافی نیست. با این حال، این به آن معنی نیست که کل جمعیت یک کشور یا کل سرزمین باید تحت تأثیر اقدام ذی‌ربط صورت گیرد. این معیار بر ماهیت جمعی این جنایت تأکید می‌کند و مشتمل بر حملاتی علیه افراد، یا اقدامات منفرد خشونت‌آمیز نمی‌شود. این جنایت ممکن است در حین جنگ و هم در زمان صلح روی دهد.^{۳۸} لذا جنایت علیه بشریت از جانب مرتکب با قصد به همکاری با یک سیاست^{۳۹} سازمان‌یافته و مبتنی بر اقدامات مقامات حکومتی به عنوان یک جرم حقوق عمومی که با انگیزه تعدی به شخص انسان در اجرای یک سیاست دولتی ارتکاب یافته

۳۷. همان.

۳۸. با این حال، باید توجه داشت که تعریف جنایت علیه بشریت، در مقایسه با جنایت جنگی، نه تنها غیرنظامیان را در برابر طرف مخالف مورد حمایت قرار می‌دهد، به طور خاص، جمعیت غیرنظامی منتسب به طرف مرتکب را نیز حمایت می‌کند و تابعیت قربانی و تابعیت مرتکب هیچ نقشی در این زمینه ایفاء نمی‌کند. رک:

گرهارد ورله، جنایت علیه بشریت در حقوق بین‌الملل معاصر، ترجمه امیرساعد وکیل، مجله حقوقی بین‌المللی ۳۹ (۱۳۸۷)، ۶۴.

۳۹. تحقق معیار سیاست مستلزم آن نیست که رسماً برای اجرایی شدن یک تصمیم برنامه‌ریزی شود. در عوض، این واژه در مفهومی موسع به عنوان یک جنایت برنامه‌ریزی‌شده، هدفمند یا سازماندهی‌شده، غیر از اقدامات خشونت‌بار انفرادی خودجوش، تفسیر می‌شود. به علاوه لزومی به ابراز صریح آن نیست بلکه سیاست را می‌توان از مجموع اوضاع و احوال استنباط نمود. وقایع، خط‌مشی‌ها یا نوشته‌های حزبی سیاسی، اظهارات عمومی یا برنامه‌های تبلیغاتی و ایجاد ساختارهای سیاسی یا اداری به این منظور می‌توانند تجلی سیاست ذی‌ربط باشند. رک: همان، ۶۹-۶۸.

است^{۴۰}؛ قلمداد می‌شود^{۴۱}. بنابراین هرچند دو معیار گستردگی و نظام‌مندی عناصر تحقق چنین جنایتی محسوب می‌شوند^{۴۲}، با این حال، برای تحقق جرم همه عناصر در کنار یکدیگر مورد توجه قرار می‌گیرند و شدت ارتکاب عمل می‌تواند آستانه لازم برای احراز جنایت علیه بشریت را در تفسیر گستردگی و نظام‌مندی مهیا سازد.

۳- امکان و امتناع تحقق جنایت علیه بشریت با اعمال تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران

تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه سایر دولت‌ها سابقه دیرینه‌ای در طول تاریخ دارد. در این میان، سابقه‌دارترین تحریم، به سال ۱۹۱۷ میلادی برمی‌گردد که در اصل، قدیمی‌ترین قانون آمریکا در زمینه تحریم اقتصادی تحت عنوان «قانون بازرگانی با دشمن» در زمینه فعالیت‌ها، صادرات، واردات و ارتباط‌های مالی مستقیم شهروندان آمریکا با دشمن و اعمال محدودیت‌هایی در آن خصوص باز می‌گردد^{۴۳}. توسل به چنین حربه‌ای در مراودات بین‌المللی البته منحصر به ایالات متحده نیست، با این حال، آمریکا در موارد عدیده‌ای به تحریم یکجانبه دولت‌ها مبادرت ورزیده که در این میان به اختصار به تحریم‌های اتخاذشده علیه ایران و در وهله بعدی به امکان و امتناع طرح جنایت علیه بشریت در نتیجه تبعات آن خواهیم پرداخت.

۴۰. البته این به معنای آن نیست که الزاماً اقدامات ذی‌ربط باید از طریق سیاست خاصی حمایت شوند. در رویه قضایی دیوان کیفری یوگسلاوی سابق آمده است که هیچ الزامی در احراز این آستانه با ابتناء بر یک سیاست یا برنامه‌ریزی حمایتی نیست. رک:

ICTY, Prosecutor v. Galić, TC, Judgment, 5 December 2003, para. 147; *ICTY, Prosecutor v. Simić et al.*, TC, Judgment, 17 October 2003, para. 44; *ICTY, Prosecutor v. Naleilić and Martinović*, TC, Judgment, 31 March 2003, para. 234; *ICTY, Prosecutor v. Vasiljević*, TC, Judgment, 29 November 2002, para. 36.

۴۱. محمدعلی اردبیلی، پیشین، ۲۳۱-۲۲۹.

۴۲. بر اساس ماده ۷ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری صرف احراز یکی از دو معیار گستردگی یا نظام‌مند بودن عمل کفایت می‌کند ولی در عمده موارد این دو معیار در کنار یکدیگر و به طور کلی در نظر گرفته شده‌اند.

Prosecutor v. Kunarac et al., Case No. IT-96-23/1-A, Judgment, para. 27-43 (February 22, 2001)

۴۳. اصغر کیوان حسینی، واکاوی سیاست کنترل صدور فناوری در استراتژی کلان آمریکا (تهران: مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۸۷)، ۶۵.

۳-۱- تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران

به طور کلی تحریم‌های یکجانبه وضع شده توسط آمریکا علیه ایران به دو بخش تقسیم می‌شود. یک دسته تحریم‌هایی که با دستورات اجرایی رئیس جمهور آمریکا اعمال شده و دسته دیگر تحریم‌هایی است که از طریق قوانین کنگره اعمال می‌شود. رئیس جمهور با استناد به قوانین مصوب کنگره دستورهای اجرایی برحسب شرایط زمانی خاص صادر می‌کند که لازم‌الاجرا می‌باشد و البته در صورت تأمین اهداف مورد نظر لغو می‌شوند.^{۴۴} بنابراین به فرامینی که بر اساس حقوق اساسی آمریکا با استناد به قانون وضعیت اضطراری بین‌المللی و به منظور مقابله با تهدیدهای غیرعادی و فوق‌العاده علیه امنیت ملی، سیاست خارجی و اقتصاد ایالات متحده فرامینی از سوی رئیس جمهور صادر می‌شوند، دستورهای اجرایی گفته می‌شود.

نکته مهم در این میان رابطه میان دستورات اجرایی رئیس جمهور و قوانین کنگره است. این رابطه چند حالت دارد، یا میان دستور اجرایی و قانون کنگره رابطه مستقیمی نیست و دستور اجرایی به صورت مستقل به اعمال تحریمی مبادرت کرده است. حالت دیگر این است که دستور اجرایی بعد از اعمال تحریم و نشان دادن ظرفیت خود در قانون کنگره آورده شده است و به عنوانی تدوین شده است. صورت دیگری نیز متصور است و آن اینکه کنگره قانونی مبنی بر تحریم وضع کرده و دستور اجرایی رئیس جمهور برای اعمال آن وضع شده است.^{۴۵} اساس تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران علاوه بر دستورهای اجرایی بر

قوانین مصوب استوار است که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از:

قانون جامع تحریم ایران، پاسخ‌گویی و خروج سرمایه^{۴۶}؛

۴۴. هرچند تفکیک قوا عملاً به معنای عدم ورود رئیس جمهور به حوزه وضع قانون بوده و منحصر به اجرای

قوانین می‌شود، چنین تفکیکی در عمل در قانون ایالات متحده آمریکا به شیوه دیگری است. نک:

Kenneth R. Mayer, "Executive Orders and Presidential Power," *Journal of Politics* 61 (1999): 445-446.

45. *Ibid.*, 450-453.

۴۶. این قانون در ۲۴ ژوئن ۲۰۱۰ به تصویب کنگره آمریکا رسید و ۱ جولای ۲۰۱۰ توسط رئیس جمهور امضاء شد.

برای اجرای این قانون وزیر خزانه داری آمریکا ملزم به صدور مقرراتی جهت ممنوعیت یا تحمیل محدودیت‌هایی سخت در مورد گشایش حساب ارتباطی در آمریکا یا قابلیت پرداخت از طریق حساب برای هر نهاد مالی خارجی شده است که طبق اطلاع وزیر خزانه‌داری آگاهانه، تلاشی در جهت تسهیل دسترسی ایران به سلاح‌های کشتار جمعی نموده، فعالیت‌هایی که طبق قطعنامه‌های شورای امنیت ممنوع شده، را تسهیل نموده است و ... برای مطالعه بیشتر رک: مصطفی دلاور پور اقدم، *واکوی تحریم‌های*

- اصلاحات تحریم‌های بازرگانی و تقویت صادرات؛
 قانون امنیت بین‌المللی و گسترش همکاری^{۴۷}؛
 مجموعه قوانین و مقررات فدرال^{۴۸}؛
 قانون اداره صادرات^{۴۹}؛
 قانون مقابله با تکثیر تسلیحات هسته‌ای ایران مصوب سپتامبر ۲۰۰۷؛
 قانون اختیار دفاع ملی سال ۱۹۹۱؛
 قانون اضطراری ملی^{۵۰}؛
 قانون کمک‌های خارجی^{۵۱}؛
 قانون تحریم ایران ایسا^{۵۲}؛
 قانون گسترش تحریم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران^{۵۳}؛

آمریکا علیه ج.ا.ایران در قالب تحلیل گفتمانی (تهران: دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰)، ۱۳.

۴۷. در ۸ اگوست ۱۹۸۵ به تصویب رسید. دستور اجرایی ۱۲۶۱۳ که بر اساس آن واردات آمریکا از ایران ممنوع شد با استناد به بخش ۵۰۵ این قانون صادر گردید. این قانون در خصوص اختیارات رئیس جمهور در مورد صدور فرمان ممنوعیت واردات کالاها و خدمات از کلیه کشورهای حامی تروریسم و نحوه اعمال آن می‌باشد.

۴۸. Code of Federal Regulations مشتمل بر مجموعه قوانینی از جمله مقررات معاملات با ایرانیان، مقررات تحریم‌های مالی ایران، مقررات کنترل اموال ایرانیان می‌باشد و چندین آیین‌نامه اجرایی برای عملیاتی شدن آن به تصویب رسیده است. نک:

“ELECTRONIC CODE OF FEDERAL REGULATIONS,” U.S Government Publishing Office, accessed January 3, 2015, <http://www.ecfr.gov/cgi-bin/ECFR?page=browse>.

۴۹ این قانون به منظور نظارت بر صادرات مواد و فناوری‌های حساس دامنظوره و جلوگیری از تکثیر تسلیحات شیمیایی، میکروبی و هسته‌ای در سال ۱۹۷۹ به تصویب رسیده است و بر اساس آن صدور اقلام دامنظوره یا هر کالایی که به توان نظامی ایران کمک کند ممنوع است. رک:

accessed January 11, 2015, http://www.bis.doc.gov/policiesandregulations/ear/legal_authority.pdf.

50. “WAR AND NATIONAL DEFENSE,” last modified July 02, 2012, <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/nea.pdf>.

51. Section 620A of the Foreign Assistance Act

۵۲. عمده تحریم‌های مندرج در این قانون به بخش انرژی باز می‌گردد. نک:

U.S. Department of State Diplomacy in Action, accessed May 02, 2016, <http://fpc.state.gov/documents/organization/125939.pdf>.

53. “H.R. 2375 (111th): Iran Revolutionary Guard Corps Designation Implementation Act.” govtrack, accessed February 13, 2016, <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2375/text>.

۲-۳-۲- تحقق جنایت علیه بشریت در نتیجه وضع تحریم‌های اقتصادی یکجانبه ایالات متحده

۱-۲-۳- عنصر روانی جرم

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، جنایت علیه بشریت با هدف ضدیت با یک جمعیت غیرنظامی در قالبی گسترده و نظام‌مند صورت می‌پذیرد که برخاسته از سیاست‌های یک دولت باشد.^{۵۴} در خصوص تحریم‌های ایالات متحده، این کشور در عمده تحریم‌های یکجانبه خود علیه ایران به دلایلی چون حمایت از تروریسم، اشاعه تسلیحات کشتار جمعی، فعالیت‌های مرتبط با مواد مخدر، تضييع حق مالکیت، نقض حقوق بشر، تجاوز نظامی، تهدیدهای زیست‌محیطی، نقض حقوق کارگران و پناه دادن به جنایتکاران جنگی از سوی ایران، استناد کرده است.^{۵۵}

۲-۲-۳- عنصر مادی جرم

همچنین همان‌گونه که گفته شد عناصر مادی جنایت علیه بشریت، نیز از جمله عبارتند از: کشتار^{۵۶}، نابودسازی^{۵۷}، برده‌گیری و کار اجباری^{۵۸}، اخراج یا انتقال اجباری جمعیت^{۵۹}، زندان^{۶۰}،

۵۴. در هر حال، وصف سیاست یا برنامه دولت، عمل را منتسب به دولت نمی‌کند. چرا که اساساً مسأله مسئولیت کیفری فرد است و بحثی از مسئولیت بین‌المللی دولت مطرح نیست. نک:

David Scheffer, "The Merits of Unifying Terms: Atrocity Crimes," *Genocide Studies and Prevention* 2 (2007): 91

55. Kenneth Katzman, Iran Sanctions, Specialist in Middle Eastern Affairs, **Congressional Research Service**, July 16, 2012.

۵۶. بر اساس جزء الف بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ج ماده ۶ منشور نورنبرگ، بند ج ماده ۵ منشور توکیو، بند الف ماده ۵ اساسنامه دیوان یوگسلاوی سابق و بند الف ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۵۷. بر اساس جزء ب بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ج ماده ۶ منشور نورنبرگ، بند ج ماده ۵ منشور توکیو، بند ب ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق و بند ب ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۵۸. بر اساس جزء ج بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ج ماده ۶ منشور نورنبرگ، بند ج ماده ۵ منشور توکیو، بند ج ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق و بند ج ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۵۹. جزء د بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ج ماده ۶ منشور نورنبرگ، بند ج ماده ۵ منشور توکیو، بند د ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق و بند د ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

شکنجه^{۶۱}، خشونت جنسی^{۶۲}، آزار و اذیت^{۶۳}، ناپدیدشدگی اجباری^{۶۴}، آپارتاید^{۶۵}.

در تعیین مصداق تحقق جنایت علیه بشریت در نتیجه اعمال تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده باید به تحقق عناصر مادی و روانی جنایت علیه بشریت به صورت توأمان نظر داشت. هرچند در عمده تحریم‌های اعمالی از سوی آمریکا، عمده جمعیت غیرنظامی ایران در معرض فشار قابل ملاحظه ناشی از تحریم قرار گرفتند، قرینه‌ای دال بر احراز نیت ضدیت با جمعیت غیرنظامی که ناشی از سیاست این کشور باشد ملاحظه نمی‌شود. البته این به هیچ‌وجه به معنای تأیید تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران نیست. این تحریم‌ها در موارد قابل ملاحظه‌ای حق حیات^{۶۶}، سلامت^{۶۷}، و حق بهره‌برداری از حداقل استانداردهای زندگی از جمله دسترسی به غذا، لباس^{۶۸} و حق بر رفع گرسنگی^{۶۹} که از مصادیق قابل ملاحظه حق‌های بشری هستند را به مخاطره افکنده است. البته باید توجه داشت که عموماً آثار تحریم‌ها بر حوزه سلامت به ندرت مستقیم بوده و اغلب خود را نشان می‌دهند. از جمله مهم‌ترین آثار چنین تحریم‌هایی بر واردات و توزیع کالاهای اساسی قابل مشاهده است. اثرات دیگر شامل تهدیدهایی است که متوجه نظام اجتماعی است. اندازه‌گیری اثرات تحریم بر سلامت از یک سو به دلیل وجود اثرات غیرمستقیم و حتی در مواردی به واسطه عدم

۶۰. جزء ه بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ه ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق و بند ه ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۶۱. جزء و بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند و ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق و بند و ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۶۲. جزء ز بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ز ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی سابق، بند ز ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۶۳. جزء ح بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بند ح ماده ۶ منشور نورنبرگ، بند ج ماده ۵ منشور توکیو، بند ح ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری یوگسلاوی، بند ح ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری رواندا.

۶۴. جزء ط بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

۶۵. جزء ی بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

۶۶. ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۱ ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، بند ۱ ماده ۶ کنوانسیون حقوق کودک.

۶۷. ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.

۶۸. ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۱ ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی، بند ۱ ماده ۲۷ کنوانسیون حقوق کودک.

۶۹. بند ۲ ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی.

دسترسی دقیق به آمار و اطلاعات ذی‌ربط دشوار است. در هر حال، نباید نادیده گرفت که وجود فشارهای اقتصادی و تنش‌های موجود موجب افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی و پدیده‌های اعتیاد و طلاق می‌شود و به دنبال آن سلامت روان جامعه به خطر می‌افتد. در عین حال اثرات تحریم بر حوزه‌هایی که به شکلی مستقیم‌تر به حوزه سلامت نیز مربوط می‌شوند قابل توجه است. این اثرات در زمینه قیمت خدمات بهداشتی و درمانی، اقتصاد دارو و تجهیزات پزشکی و شاخص‌های کلی سلامت قابل بیان هستند. به ویژه در حوزه درمان، آثار تحریم‌های اقتصادی به نحو قابل ملاحظه‌ای دو حوزه پیشگیری و درمان مشهود است. در حوزه پیشگیری، از آنجایی که قیمت‌های همه کالاها و خدمات طی دوره چندساله اخیر افزایش چشمگیری داشته است، موجب کاهش قدرت خرید افراد شده و لذا آثار ناگواری را در حال حاضر و چه بسا در آینده به حوزه بهداشت و درمان وارد می‌کند و در حوزه درمان، نیز با افزایش هزینه‌های درمانی، بیماری‌ها به سهولت بیماران را به کام مرگ می‌کشد.^{۷۰}

در خصوص عناصر مادی جنایت علیه بشریت، به واسطه تحقق تحریم‌های یکجانبه نیز می‌توان به برخی عناصر نگاه جدی‌تری داشت. از حیث ارتکاب جرم، در خصوص کشتار، کافی است که مرتکب، بی‌توجه به حیات انسانی، موجب ایراد صدمه جدی به قربانی شود، لذا این مفهوم نه تنها به کشتن مستقیم خلاصه نمی‌شود، بلکه مواردی را نیز دربر می‌گیرد که متهم با ایجاد شرایطی که معمولاً به مرگ فرد می‌انجامد، مسبب مرگ قربانی می‌شود.^{۷۱} مضافاً بر آنکه ضرورتی ندارد تا مرتکب با قصد قبلی به کشتار، مبادرت به این امر نماید.^{۷۲}

نتیجه

تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها در حقوق بین‌الملل، که عمدتاً به استناد نقض تعهد یا تخلفی بین‌المللی صورت می‌پذیرد، در صورت نقض قواعد و اصول حقوق بین‌الملل، به ویژه نقض حقوق بین‌الملل بشر بنیادین، خود مصداق تخلفی بین‌المللی محسوب می‌شود. با این حال، باید توجه داشت که تلقی تبعات تحریم‌های یکجانبه به عنوان جنایتی بین‌المللی، و جرم‌انگاری کیفری آن نیازمند احراز عناصر روانی و مادی است که برای هر جنایت در نظر

۷۰. سارا امامقلی پور سفیددشتی، «اثرات تحریم اقتصادی بر بخش بهداشت و درمان با تأکید بر ایران»

(مقاله ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد در شرایط تحریم، بابلسر، ۱۳۹۳)

۷۱. ورله، پیشین، ۷۳.

۷۲. همان، ۷۴.

گرفته می‌شود. به هر حال، فقدان آستانه تحقق جنایت علیه بشریت، به ویژه به واسطه عدم احراز نیت سیستماتیک ضدیت با جمعیت غیرنظامی ایران، به منزله چشم‌پوشی از تبعات تحریم‌های اقتصادی یکجانبه که می‌تواند مصادیقی از نقض فاحش حقوق بین‌الملل بشر تلقی شود نیست. فقر، فشارهای اقتصادی، تهدید حق حیات و حق سلامتی، فقدان دسترسی به دارو و حداقل مایحتاج لازم برای معیشت و... که از جمله در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی و حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی آمده‌اند، از تبعات ناشی از اینگونه تحریم‌هاست. حتی علاوه بر نقض تعهدات و اصول بنیادین حقوق بین‌الملل بشر، اعمال چنین تحریم‌هایی از جهات دیگری همچون نقض تعهدات جاری در روابط فی‌مابین از جمله عهدنامه مودت ۱۹۵۵ نیز قابل تأمل و توجه است. با این حال، باید توجه داشت همان‌گونه که حقوق بین‌الملل کیفری در تکاپوی حفظ ارزش‌هایی است در ذات و سرشت جامعه بین‌المللی ریشه دارد، به همان میزان، عمدتاً با تکیه بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و با تفسیر مضیق از جنایات بین‌المللی، راه را برای تفسیر موسع از جنایات بین‌المللی می‌بندد. چنین به نظر می‌رسد که حقوق بین‌الملل نسبتاً نوپای کیفری، مسیری طولانی پیش روی دارد تا ارمغان عدالت را پیشکش هوادارانش نماید.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- اردبیلی. محمدعلی. *حقوق بین‌الملل کیفری*. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳.
- امامقلی پور سفیددشتی، سارا. «اثرات تحریم اقتصادی بر بخش بهداشت و درمان با تأکید بر ایران». مقاله ارائه‌شده در دومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد در شرایط تحریم، بابلسر، ۱۳۹۳.
- باقری، محمود، علیرضا حجت‌زاده و محمدتقی رضائی. «اجرای اصل آزادسازی در سازمان جهانی تجارت: چالش‌ها و فرصت‌ها». ویژه‌نامه سازمان جهانی تجارت ۲۷ (۱۳۸۸): ۲۸-۹.
- تاموشات، کریستیان. *حقوق بشر*. ترجمه حسین شریفی طرازکوهی. تهران: میزان، ۱۳۸۶.
- دلاورپور اقدم، مصطفی. *واکاوی تحریم‌های آمریکا علیه ج.ا. ایران در قالب تحلیل گفتمانی*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰.
- رابرتسون، جفری. *جنایات علیه بشریت*. ترجمه گروه پژوهشی دانشگاه علوم رضوی. خراسان رضوی: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۳.
- شهبازی، آرامش. *حقوق بین‌الملل: دیالکتیک ارزش و واقعیت*. چاپ دوم. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
- فرانسیون، ژاک. «جنایت جنگ و جنایت علیه بشریت». ترجمه محمدعلی اردبیلی. *مجله حقوقی ۷* (۱۳۶۵): ۲۶۳-۲۱۱.
- کیوان حسینی، اصغر. *واکاوی سیاست کنترل صدور فناوری در استراتژی کلان آمریکا*. تهران: مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۸۷.
- محمدخانی، عباس. «جرایم علیه بشریت در رویه قضایی محاکم کیفری بین‌المللی سازمان ملل متحد». فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس ۱۱ (۱۳۹۱): ۴۱-۲۰.
- نف، استفن. *جنگ اقتصادی در حقوق بین‌الملل*. زیر نظر مصطفی زهرانی. نظریه‌های تحریم. تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۸۵.
- ورله، گرهارد. «جنایت علیه بشریت در حقوق بین‌الملل معاصر». ترجمه امیرسعاد وکیل. *مجله حقوقی بین‌المللی ۳۹* (۱۳۸۷): ۱۰۰-۵۹.

ب. منابع انگلیسی

A/HRC/19/33, Thematic study of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, including recommendations on actions aimed at ending such measures (last visited at 2/3/2016).

Accessed January 11, 2015. http://www.bis.doc.gov/policiesandregulations/ear/legal_authority.pdf. 2012-07-12.

- Bassiouni, M. Cherif. "World War I: 'The War to End All Wars' and the Birth of a Handicapped International Criminal Justice System." *Denv. J. Int'l L. & Pol'y* 30 (2002)
- Bix, B. *Natural Law Theory, A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, edited by Dennis Paterson. Black Well Pub, 2000.
- Carter, Barry E. "International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U. S. Legal Regime." *Cal. L. Rev* 75 (1987).
- Davidson, Elias. "Legal Boundaries to UN Sanctions." *The International Journal of Human Rights* 7 (2003)
- Gardner, John. "Legal Positivism." *American Journal of Juris* (2000)
- Google. "Human Rights Council, A/HRC/27/L. 2." Accessed March 04, 2016. <https://www.google.com/search?q=commission+on+human+rights%2B+unilateral+measures+states&oq=commission+on+human+rights%2B+unilateral+measures+states&aqs=chrome..69i57.25687j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8#q=%E2%80%9Cunilateral+coercive+measures%22+commission>.
- Govtrack. "H. R. 2375 (111th): Iran Revolutionary Guard Corps Designation Implementation Act." Accessed February 13, 2016. <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr2375/text>.
- Graven, Jean. "Les Crimes Contre l'Humanite." *Recueil des Cours* 76 (1950).
- ICTY, Prosecutor v. Galić, TC, Judgment, 5 December 2003.
- ICTY, Prosecutor v. Naletilić and Martinović, TC, Judgment, 31 March 2003.
- ICTY, Prosecutor v. Simić et al., TC, Judgment, 17 October 2003.
- ICTY, Prosecutor v. Vasiljević, TC, Judgment, 29 November 2002.
- INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. "CASE CONCERNING THE MILITARY AND PARAMILITARY ACTIVITIES IN AND AGAINST NICARAGUA (NICARAGUA v. UNITED STATES OF AMERICA) (MERITS)" Accessed February 18, 2016. <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5,para212-214>.
- Kaplan, Morton, and Nicolas Katzenbach. *The Political foundation of International Law*. John Wiley and Sons Inc, 1961.
- Katzman, Kenneth. Iran Sanctions, Specialist in Middle Eastern Affairs, Congressional Research Service, July 16.
- Mayer, Kenneth R. "Executive Orders and Presidential Power." *Journal of Politics* 61 (1999).
- Morgenthau, Hans J. "Positivism, Functionalism and International Law." *American Journal of International Law* 34 (1940).
- N. Schiff, Benjamin. *Building the International Criminal Court*. Cambridge University Press, 2008.
- Paul, Ellen Frankel, and Fred D. Miller, and Jeffrey Paul. *Natural Law and Modern Moral Philosophy*. Cambridge University Press, 2001.
- Prosecutor v. Kunarac et al., Case No. IT-96-23/1-A, Judgment, para. 27–43 (February 22, 2001)
- Report of the International Law Commission Covering Its Second Session, (1950) 5 U. N. G. A. O. R. Supp. No. 12, U. N. Doc. A/1316
- Scheffer, David. "The Merits of Unifying Terms: 'Atrocity Crimes.'" *Genocide Studies and Prevention* 2 (2007)
- Teson, Fernando. *A Philosophy of International Law*. Westview Press, 1998.

The Internet Encyclopedia of Philosophy. "Natural Law." last modified www.iep.utm.edu/n/naturallaw.html.

U. S. Department of State Diplomacy in Action. Accessed February 04, 2015. <http://fpc.state.gov/documents/organization/125939.pdf>.

U. S. Department of the Treasury. "WAR AND NATIONAL DEFENSE." Last modified July 02, 2012. <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/nea.pdf>.

U. S. Government Publishing Office. "ELECTRONIC CODE OF FEDERAL REGULATIONS." Accessed January 03, 2015. <http://www.ecfr.gov/cgi-bin/ECFR?page=browse>.

UN Press Release GA/9618, 30 Sep. 1999; General Assembly Resolution 242, 199.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. "Human rights and unilateral coercive measures." Accessed February 04, 2016. <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Seminars/Pages/WorkshopCoerciveMeasures.aspx>.

United Nations. "General Assembly." Accessed May 02, 2016. <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.htm>.

Unilateral Sanctions against Iran in the context of International Criminal Law: Crime against Humanity?

Sayed Ghasem Zamani (Ph.D.)

Associate Professor, International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

&

Hossein Farahi

Ph.D. Student, International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

&

Aramesh Shahbazi (Ph.D.)

Assistant Professor, International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Unilateral sanctions include actions taken by some states against the others. These sanctions are sometimes legitimate. However some of the sanctions could not be justified. It has widely been accepted that the obvious violation of fundamental human rights law in result of the unilateral sanctions may be considered as an international wrongful act. Although some believe that given the extensive devastating and inhuman impacts of all-out coercive international sanctions have been imposed unilaterally, can be considered as an international crime against humanity. In this article we will consider the side-effects of unilateral sanctions as crime against humanity by focusing on the unilateral Sanctions imposed by US against Iran.

Keywords: Unilateral Sanctions, Crime against Humanity, Human Rights, Iran, US.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Journal of **CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY**

VOL. IV, No. 1

2016-1

- **The Analysis of Effects of Imprisonment on Prisoners Based on "Gabriel Tarde's Imitation Laws"**
Mehdi Fazli & Shahin Darabipanah
- **Remote Testimony (Analysis Article 186 of the Islamic Penal Code)**
Abolghasem khodadi (Ph.D.) & Ali Khaledi
- **Assessing Effectiveness of Testimony Psychology in Scientific Procedure of Tehran City Courts**
Mohammad Ashouri (Ph.D.) & Asiye Akbarisharak
- **Unilateral Sanctions against Iran in the Context of International Criminal Law: Crime against Humanity?**
Sayed Ghasem Zamani (Ph.D.) & Hossein Farahi & Aramesh Shahbazi (Ph.D.)
- **The Concurrence of the International Responsibility of Individual and State for Aggression**
Hilda Rezaee & Sadegh Salimi (Ph.D.)
- **Restorative Aspects of Plea Bargaining in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)**
Fateme Sadat Ghoreishi & Mahdi Momeni (Ph.D.)

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study